

General-potpukovnik
u penziji
Milija STANIŠIĆ

OSNOVNI PRINCIPI I KRITERIJUMI KADROVSKE POLITIKE U ORUŽANIM SNAGAMA U NOR

Orijentacija KPJ od prvog dana ustanka da stvori brojne oružane snage istakla je u prvi plan potrebu izgradnje kadrova. Oslobodilačka i revolucionarna vojska nije mogla da izvojuje pobjedu bez brojnih, narodu vernih i sposobnih vojnih i političkih rukovodilaca i starešina. Stoga je stvaranje kadrova bio jedan od najkrupnijih zadataka izgradnje i upotrebe oružanih snaga. Rešenje tog prvorazrednog strategijskog zadatka palo je u deo kadrovske politike, čiju su srž činili njeni principi i kriterijumi. Pokušaćemo da ih uopštimo u ovome članku, na osnovu bogate kadrovske prakse u NOR.¹

I

Od početka sazdana na lenjinskim principima, KPJ je u idejnoj sferi i praktičnoj delatnosti tretirala kadrovsku politiku kao integralni deo izgradnje sopstvene moći i jačanja uticaja na mase, radi ostvarenja svog revolucionarnog programa. Kadrovska politika je uvek bila sastavni deo njene globalne strategije, i suštinski elemenat njene rukovodeće uloge. Tako je bilo i u NOR.

Pokretanjem ustanka naroda Jugoslavije, bitno su se izmenili uslovi i zadaci KPJ u rukovođenju borbom radnih masa. Umesto borbe u predratnim ilegalnim uslovima, ona je postala rukovodeća snaga širokog revolucionarno-demokratskog pokreta u borbi protiv okupatora i izdajničke domaće buržoazije. Samim tim iznikle su

¹ Konkretna pitanja kadrovske prakse u NOR pisac ovih radova je obradio u svojem delu: »KPJ u izgradnji oružanih snaga revolucije«, VIZ, gl. VIII, Beograd 1973.

nove kadrovske potrebe. Konkretno — istorijski uslovi su zahtevali da se kadrovska politika utvrđuje i ostvaruje na nov način.

Vođenje svenarodnog rata zahtevalo je da se na osnovama zajedničkog društvenog interesa izgradi borbeni mehanizam koji će omogućiti objedinjavanje i neprekidan porast narodnih snaga u ostvarenju nacionalnih i socijalnih ciljeva borbe. NOP je bio upravo takav politički i vojni sistem, na čijem je čelu stajala KPJ, čija je koncepcija polazila od toga da je narod ne samo potencijalni izvor vojne moći NOP već i neposredni nosilac svih vrsta i oblika otpora. Stoga je sve strukture NOP trebalo stvarati osloncem na revolucionarnu energiju masa, razvijajući njihovu aktivnost i stvaralaštvo.

Za optimalni razvitak oslobodilačkog i revolucionarnog pokreta bilo je presudno pravovremeno obezbediti dovoljno kadrova za sve strukture, i da to budu kvalitetni rukovodioci. Za mobilizaciju i podsticaj masa u borbu bilo je veoma značajno da se kadrovska politika utvrdi i vodi sa stanovišta njihovih interesa. Isto tako, vođenje kadrovske politike adekvatno društvenim potrebama bilo je odlučujuće i za ostvarenje rukovodeće uloge KPJ u NOR. Iz ovih osnovnih razloga, kadrovska politika je u takvim istorijskim okolnostima imala izvanredan društveni značaj i postala strategijsko društveno pitanje.

Na ovakvim društvenim potrebama i konceptijskim stavovima, osnovne i glavne smernice kadrovske politike KPJ u NOR su bile: 1) Ljudski faktor je presudni činilac za uspešno vođenje oslobodilačkog i revolucionarnog rata; 2) Kadrove stvarati iz redova radnika, seljaka i intelektualaca koji aktivno učestvuju u borbi; 3) Odabrati na rukovodeće društvene funkcije idejno-politički najprogresivnije i u praksi rukovođenja najsposobnije ljude; 4) Omogućiti svakom pojedincu da maksimalno razvije svoje sposobnosti, i pomoći mu da ih najefikasnije upotrebi sa stanovišta opšteg društvenog interesa.

Nove oružane snage naroda Jugoslavije izrastale su iz društvenog bića oslobodilačkog i revolucionarnog pokreta. One su bile integralni deo NOP, srž njegove moći i veran izraz njegovih interesa. Stoga je i kadrovska politika u oružanim snagama bila jedinstveni deo kadrovske politike pokreta. No, uloga, zadaci i karakter oružanih snaga davali su joj određene specifičnosti.

Uloga i zadaci oružanih snaga bili su, pre svega, opredeljeni činjenicom da je oružanoj borbi pripadalo najznačajnije mesto u celokupnom otporu naroda okupatoru, i da je fizička sila bila presudna za ishod oružanog klasnog sukoba. Po prirodi stvari, oružane snage su bile prve u sudaru s neprijateljem, vodeći borbu u veoma

složenim i nepovoljnim uslovima. One su istovremeno aktivno učestvovala u velikoj političkoj bici za okupljanje masa oko platforme KPJ, koja je vođena tokom čitavog rata. Sve je to isticalo potrebu da rukovodeći sastav oružanih snaga bude što je više moguće idejno-politički uzdignut, snažno društveno motivisan i veoma čvrstog borbenog morala. Na drugoj strani, borba protiv snažnog okupatora i brojnih kvislinga zahtevala je da rukovodeći sastav raspolaže visokim vojnostručnim znanjima, da veštinom ratovanja nadmaši školovane okupatorske i kvislinške oficire. Time je stručnost (»zanat«), za razliku od ostalih struktura NOP, postala jedno od najbitnijih svojstava rukovodećeg kadra, uslovljavajući da vojni poziv postane izrazito specifična društvena delatnost.

Društveni karakter oružanih snaga NOP takođe je davao pečat kadrovskoj politici. Revolucionarna narodna vojska stvarana je da bude snažan oslonac interesima radničke klase i politici njene avangarde, i glavno jemstvo da revolucionarne mase očuvaju izvojevane plodove borbe. Za postizanje tih ciljeva bilo je nužno da na čelo svih vojnih jedinica i ustanova dođu istinski narodni borci, do kraja i bezuslovno odani interesima i ciljevima borbe. Rukovodeći kadar u oružanim snagama, koji je obavljao najodgovorniju društvenu funkciju, trebalo je da bude nosilac novih društvenih vrednosti — identifikujući se sa sistemom vrednosti koji je KPJ izgradila u revolucionarnoj borbi. Kadrovi sa takvim osobinama i vrednostima bili su u stanju da vode odlučnu borbu protiv neprijatelja i u najtežim uslovima, mogli su uspešno da produbljuju narodni karakter oružanih snaga i da ih čvrsto povezuju sa narodom kao glavnim izvorom sopstvene moći.

Kadrovska politika je za sve vreme NOP vođena i ostvarivana u izvanredno složenim uslovima — kadrovski potencijali KPJ su bili u početku veoma različiti u pojedinim delovima zemlje; ustanak se neravnomerno razvijao, prevazilazeći u pojedinim regionima tadašnje kadrovske mogućnosti KPJ; rukovodeći kadar se u svim jedinicama morao stvarati iz redova boraca, i to kroz borbu protiv nadmoćnijeg neprijatelja; nisu postojali neophodni uslovi za sistematsko obučavanje kadrova; broj i veličina jedinica su brzo narastali, a gubici u ljudstvu bili znatni; nije bilo uslova za celovito i sistematsko proučavanje kadrovske problematike (zasnovano na jedinstvenoj i oružanoj evidenciji i statistici), niti za precizno planiranje kadrovskih potreba, i dr. No, i u tako složenim uslovima trebalo je obezbediti maksimalno moguću efikasnost kadrovske politike. Stoga su CK KPJ i Vrhovni štab² najvažnija kadrovska pitanja uzeli čvrsto

u svoje ruke, ne prepuštajući ih samotoku. Oni su utvrđivali osnove kadrovske politike u oružanim snagama, rešavali statusna pitanja rukovodećeg kadra, i davali smernice i uputstva za izbor, izgradnju i razmeštaj kadra. Da bi kadrovska politika postigla optimalne rezultate, partijskoj organizaciji, nacionalnim rukovodstvima ustanka i nižim komandama prepušteno je dovoljno inicijative u izgradnji kadra.

Izgradnja vojnog i partijsko-političkog kadra bila je toliko značajna da je Generalni sekretar KPJ i Vrhovni komandant, drug Tito, neprekidno bdio nad kadrovskom politikom u oružanim snagama. Pod njegovim neposrednim rukovodstvom KPJ je krajem tridesetih godina doživela kadrovski preporod. Najsposobniji među tim kadrovima upućeni su da stvaraju ustaničku vojsku. Po Titovoj zamisli i nalogu izveden je poduhvat prebacivanja španskih boraca iz zapadne Evrope u zemlju, koji su odigrali značajnu ulogu u razvitku ustanka i stvaranju narodne armije. Tito je u mnogobrojnim partijskim direktivama, naređenjima, člancima i govorima kreirao kadrovsku politiku u NOR, krčio njene puteve i razjašnjavao njenu suštinu, dajući uputstva za rešavanje kadrovskih pitanja. Pod njegovim rukovodstvom izrasli su u vatri svenarodnog rata brojni vojni i partijsko-politički kadrovi, koji su na bojnom polju iskazali i osvedočili svoju vrednost. Tito je postavio temelje sistemu škola i kadrova NOB i POJ (JA). Sve je to doprinelo i obezbedilo da kadrovska politika bude u funkciji sprovođenja vojne politike KPJ, i da bude adekvatna potrebama razvitka i organizacijskog učvršćenja oružanih snaga.

II

Principi kadrovske politike bili su njena strategijska okosnica, izražavajući suštinu i društveno biće revolucionarnog pokreta i njegovih oružanih snaga. Njihovo ishodište je bilo u praksi revolucionarne borbe KPJ, i u njenim osnovnim stavovima o doktrini NOP i karakteru, ulozi i zadacima oružanih snaga. Kadrovski principi su, u stvari, bili spoj praktičnog iskustva i naučnog saznanja.

Kadrovski principi nisu bili unapred date dogme već opšti stavovi i orijentacija u rešavanju kadrovskih pitanja, koji su u praksi proveravani, upotpunjavani i uobličavani. Oni su bili pouzdan idejno-politički oslonac i putokaz partijskoj organizaciji i komandama u vođenju kadrovske politike.

² U Vrhovnom štabu je za kadrovsku politiku bio zadužen organizacioni sekretar CK KPJ.

Princip jačanja klasne osnove kadrovske politike. Narodnooslobodilački pokret je izgrađivan kao svenarodni pokret, u koji su stupali svi slojevi društva i svi narodi i narodnosti, radi nacionalnog oslobođenja i socijalnog preobražaja. Po svojoj klasnoj suštini to je bio revolucionarni savez radničke klase, seljaštva i inteligencije, koji se borio za izvojevanje nacionalnih i revolucionarnih interesa masa, koji je davao pečat celokupnoj borbi. Takva klasna suština i struktura društvenog bića pokreta, i ciljeva za koje se borio, opredeljivali su u prvom redu i u najvećoj meri društveni karakter oružanih snaga. One su stvarane kao revolucionarno sredstvo za uništenje okupatora i osvajanje vlasti radnog naroda. Izgrađivane su kao sila koja će da izvojuje i očuva tekovine narodne revolucije. Oružane snage su po svom karakteru bile veran izraz društvenog bića i odnosa u revolucionarnom pokretu. Rađale su se u narodnoj revoluciji, bile su oslonac novoj revolucionarnoj vlasti i služile revolucionarnim ciljevima.

Uslovi antifašističkog rata i borbe za nacionalno i socijalno oslobođenje omogućili su da se NOP izgrađuje na najširoj društvenoj osnovi, obuhvatajući većinu stanovništva — radnike, seljake i inteligenciju. Iz tako široke društvene osnove izrastala je narodna vojska, u koju je stupalo ljudstvo različite klasne, političke i verske pripadnosti. U takvim uslovima je za ostvarenje uloge i namene oružane sile bilo izvanredno značajno da se celokupna kadrovska politika zasniva na jačanju klasne osnove, tj. da se rukovodeći kadar prvenstveno bira iz klase i slojeva koji su najprivrženiji revolucionarnim ciljevima borbe. Stoga je posvećena najveća pažnja izdizanju na rukovodeća mesta radnika i siromašnih seljaka. Vođena je posebna briga o njihovom idejno-političkom i vojnom uzdizanju. Pri usavršavanju, školovanju i razmeštaju oni su imali prednost u odnosu na borce iz drugih društvenih slojeva, ukoliko su raspolagali približnim sposobnostima. Takva kadrovska politika klasne zasnovanosti urodila je plodom: armija je izašla iz NOR sa oko 62% rukovodećeg kadra iz redova radnika i seljaka. Naročito je vođena briga da se uzdigne što više starešina iz redova radnika. Tako je završetkom rata broj radnika među starešinskim kadrom bio za oko dva puta veći od njihovog procenta u ukupnom broju stanovništva Jugoslavije.³ Istovremeno, KPJ je iskazala puno poverenje onom delu inteligencije koji je na delu potvrđivao odanost narodu. Znatan broj intelektualaca dobio je odgovorne rukovodeće dužnosti. Njihovo

³ Milija Stanišić, *KPJ u izgradnji oružanih snaga revolucije*, VIZ, str. 385 i 386, Beograd 1973.

ranije školsko obrazovanje omogućilo im je da se brzo razvijaju u sposobne političke i vojne rukovodioce.

Ovako postavljene klasne temelje kadrovske politike imali su ne samo dalekosežne posledice na izgradnju oružanih snaga, već su istovremeno doprinosili snaženju revolucionarne suštine NOR.

Princip dostupnosti svih rukovodećih mesta svakom ko je privržen borbi i u njoj se ističe. Ustanak je otpočeo kao borba naoružanih narodnih masa. One su bile glavni i nepresušni izvor stvaranja i jačanja oružane sile. Stoga je KPJ u vođenju kadrovske politike polazila od toga da je najbitnije da ostvari širok oslonac u masama, u njihovom najborbenijem delu. U praksi to je značilo da treba obezbediti da celokupna vojska bude kadrovska baza, i da svaki borac predstavlja kadrovski potencijal. Polazeći od takvog idejno-političkog stanovišta, u slovenačkom »Partizanskom zakoniku« od 15. jula 1941. godine je zapisano: »Svaki partizan koji se u borbi istakne može doći na sva komandna mesta«. ⁴ Taj je princip primenjivan u svim partizanskim odredima i NOV Jugoslavije.

Ovakva orijentacija KPJ omogućavala je da se iz narodnih dubina razmahnu zapretani stvaralački potencijali, i da na čelo narodne borbe stanu najспособniji ljudi. Jer, u prelomnim istorijskim događajima kakav je bio naš NOP, lakše su se i brže ispoljavale vrednosti ljudi. Taj proces je bio podstaknut svesnom aktivnošću rukovodeće snage ustanka da sve sposobnosti ljudi dođu do izražaja. Pri tome je bilo veoma značajno da se svakom borcu pruži podjednaka prilika (šansa) da ravnopravno sa ostalima može da zauzme svaku rukovodeću dužnost na osnovu kvaliteta ispoljenih u borbi.

U armiji koju su skoro celu sačinjavali omladinci, princip podjednakih šansi odnosio se prvenstveno na uzdizanje mlađih ljudi. Oni su nosili glavni teret borbe na svojim plećima i iz njihovih redova mogao je da se uzdigne najveći broj rukovodilaca. Revolucija im je pružila sve mogućnosti da iskažu i potvrde svoje vrednosti, a KPJ ih je u tome podsticala i podržavala. Ne postavljajući starosne granice bilo za koju dužnost u armiji, Partija je u boračkim masama otvorila proces takmičenja i objektivnog vrednovanja ljudskih sposobnosti.

Princip podjednakih šansi za sve koji su u borbi aktivno učestvovali bio je suštinski izraz i najveći domet demokratizma kadrovske politike u oružanim snagama. On je omogućavao da se odabiraju i uzdižu najспособniji.

⁴ Zbornik NOR, t. VI, knj. 1, dok. 5.

Princip izgradnje nacionalnih kadrova. Narodima Jugoslavije neprijatelj je bio zajednički. Mogao se savladati samo udruženim i složenim snagama svih naroda. Stoga je KPJ svojim proglasima u julu i avgustu 1941. godine pozvala sve narode i narodnosti da maksimalno napregnu snage u borbi protiv okupatora i izdajničke domaće buržoazije, i da svi zajedno oružjem u ruci stvore novu Jugoslaviju — zajednicu slobodnih i ravnopravnih naroda. Tim putem i na taj način jedino se moglo rešiti nacionalno pitanje, koje je bilo rak-rana jugoslovenske buržoaske države. Suštinu politike KPJ, što se tiče nacionalnog pitanja, u NOR je najreljefnije izrazio drug Tito u članku »Nacionalno pitanje u Jugoslaviji u svjetlosti narodnooslobodilačke borbe«: »... Riječ *narodnooslobodilačka borba* — bila bi samo jedna fraza, pa čak i prevara, kada ona ne bi, osim opštejugoslovenskog smisla, imala i nacionalni smisao za svaki narod posebice, tj. kad ona ne bi, osim oslobođenja Jugoslavije, značila u isto vrijeme i oslobođenje Hrvata, Slovenaca, Srba, Makedonaca, Arnauta, Muslimana itd., kada narodnooslobodilačka borba ne bi imala tu sadržinu da zaista nosi slobodu, ravnopravnost i bratstvo svim narodima Jugoslavije... Potpuno oslobođenje svakog naroda posebice i bi se moglo postići ako on ne bi sada već uzeo pušku u ruku i po⁵ao u borbu za zajedničku borbu svih naroda Jugoslavije nad svim neprijateljima naroda«. Celokupan tok NOR odvijao se na tim osnovama. Princip izgradnje nacionalnih kadrova upravo je rezultirao iz takve politike.

KPJ je od samog početka stvaranje zajedničkih i jedinstvenih oružanih snaga naroda Jugoslavije postavila na nacionalne individualnosti i jemstvo nacionalne ravnopravnosti u budućoj državnoj zajednici. Takav značaj su posebno imali nacionalni kadrovi u vojsci, jer ih većina jugoslovenskih naroda stolicima nije imala. Bez nacionalnih kadrova nije se mogao razviti ustanak niti stvoriti nova narodna vojska, jer su oni mogli prisnije i čvršće da se povežu sa narodom i da steknu poverenje boraca. Od tih fundamentalnih činjenica i zaključaka polazila je KPJ opredeljujući se za kurs stvaranja nacionalnih vojnih kadrova. Rukovodstvo partije je naložilo nacionalnim i pokrajinskim rukovodstvima da se oslone na vlastite snage i da smelo uzdižu sopstvene kadrove, stavljajući im istovremeno u izgled da će im se tokom rata pružiti najnužnija pomoć u kadrovima.

Porastom broja brigada i divizija u 1942. godini (i sve do kraja rata), bilo je neophodno da se u novoformirane jedinice širom Jugoslavije upute brojni iskusni partijsko-politički i vojni rukovodioci —

⁵ J. B. Tito, *Govori i članci*, Naprijed, str. 131, Zagreb 1959.

tamo gde nacionalna rukovodstva nisu do tog vremena uspjela da stvore i osposobe dovoljno kadrova koji bi pomogli da se ove jedinice što pre idejno-politički i vojnički učvrste. To je bilo moguće ostvariti jer je ravnopravnost naroda Jugoslavije već bila učvršćena u vatri oslobodilačkog rata, a kadrovska politika vođena na jugoslovenskom nivou. CK KPJ je najvećim delom uzimao ove kadrove iz strategijske grupacije koja je bila pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba, jer je ona imala dovoljno partijsko-politički uzdignutih i vojnički prekaljenih rukovodilaca. Pri odabiranju ovih kadrova i upućivanju u druge jedinice prvenstveno se polazilo od njihove ideološke uzdignutosti, sposobnosti i partijnosti, a ne od njihove nacionalnosti. Kadrovi upućivani iz matičnih jedinica u druge krajeve zemlje imali su isključivo zadatak da pruže pomoć tamošnjim narodima u vođenju borbe protiv okupatora i kontrarevolucionarne buržoazije. Njihova je prva dužnost bila da sve svoje sposobnosti ulože u osposobljavanje i uzdizanje nacionalnih kadrova. Dužnost, pak, nacionalnih partijskih organizacija je bila da omoguće da ovi kadrovi uspešno obave postavljene zadatke.

Princip izgradnje nacionalnih kadrova bio je crvena nit celokupne kadrovske politike. Blagodareći tome, svi narodi Jugoslavije su u NOR uglavnom uspjeli da izgrade dovoljno sopstvenih vojnih i političkih kadrova.⁶

Princip proveravanja kadrova u akcijama. Oslobodilački rat i oružana revolucija zahtevali su da se veliki istorijski ciljevi i ideali uspešno realizuju u svakodnevним akcijama. Složeni uslovi borbe na jugoslovenskom ratištu tražili su da starešine sa svojim jedinicama svakodnevno pobeđuju neprijatelja. To je bilo moguće postići povezivanjem revolucionarnog elana sa praktičnom delatnošću. Starešine su iznad svega morali biti ljudi od akcije. Aktivnost i operativnost u rukovođenju bili su neophodni.

Oslanjajući se na sopstvenu doratnu kadrovsku praksu, KPJ je u NOR sposobnost kadrova stalno proveravala u akcijama. Akcije su uvek, kao na dlanu, potvrđivale pravu vrednost ljudi. One su pokazivale u kojoj se meri poklapaju reči i dela svakog pojedinca. Akcije su istovremeno bile najbolja škola u kojoj su kadrovi rasli na očigled. Pored toga, proveravanje kadrova u akcijama neprekidno je podsticalo njihove težnje da se u svakoj novoj borbi potvrde i usavrše. Kadrovska politika koja se temeljila na proveru ljudi u akcija-

⁶ Detaljniji podaci u navedenom delu: *KPJ u izgradnji oružanih snaga revolucije*, str. 409.

ma (borbi) nije mogla da omaši u odabiranju i uzdizanju odanih i najsposobnijih starešina, jer se njihova vrednost merila rezultatima rada.

Mada je u oružanim snagama negovana i razvijana kolektivnost u rukovođenju, KPJ je od prvog dana ustanka istakla u prvi plan ličnu odgovornost svakog starešine za poverenu jedinicu (dužnost). Starešina je morao da odgovara za sve što je njegova jedinica učinila ili propustila da učini. U ime interesa narodne borbe razvijan je visok stepen lične odgovornosti za sve zadatke i poslove. Pasivnim i nesposobnim starešinama nije se gledalo kroz prste već su po pravilu smenjivani sa dužnosti.⁷ Pečat takvom tonu kadrovske politike davao je Vrhovni štab, koji se nije ustezao da za krupnije greške i propuste smenjuje čak i komandante glavnih i operativnih štabova.

Princip provere rukovodećeg kadra i lične odgovornosti za rezultate rada razvijao je kod starešina aktivnost, i stvarao čvrste navike da dobijene zadatke uspešno ostvaruju. Ovaj princip je imao dalekosežne posledice ne samo za pravilan izbor i izgradnju rukovodećeg kadra već i za vaspitanje boraca.

Princip čuvanja kadrova. Stavovi KPJ o čuvanju kadrova prozilezali su iz njenih pogleda o ulozi ljudskog faktora u svenarodnom ratu. Moralna snaga ljudi i veština ratovanja nadoknađivali su nedostatak materijalnih sredstava za borbu. Čuvanjem žive sile jačala se snaga pokreta i stvarani uslovi za pobedu.

Kadrovi sa kojima je KPJ otpočela ustanak stvarani su u ilegalnim uslovima sa mnogo truda. Njihova odanost i vrednost ispoljila se već prvih dana borbe u organizovanju i predvođenju ustaničkih masa. Za razvoj ustanka bili su dragoceni i novi kadrovi, koji su nicali u borbi. I jedni i drugi bili su srž narodnih masa, njihovi pokretači i predvodnici u borbi. Interesi narodne borbe su zahtevali da se njihovi životi brižljivo čuvaju.

Istina, u surovim ratnim uslovima ljudski životi se nisu mogli zaštititi po svaku cenu. Snaga okupatora i izdajničke buržoazije mogla se skršiti samo dugotrajnom i upornom oružanom borbom. U njoj je moralo biti gubitaka, a trebalo je da na prvom mestu starešine primerom pokažu kako se žrtvuje za narodne interese. Zbog toga se suština politike čuvanja kadrova nije sastojala u tome da se borba izbegava već da se kadrovi u njoj ne izlažu nepotrebnim gubicima,

⁷ »Svaki onaj koji se pokaže nesposoban, bilo u vođenju svoje jedinice, održanju reda i discipline, snabdevanju, ili se istakne nemarnošću, nepreduzumljivošću, ili bi bio omrznut od svojih ljudi ili od okolnog stanovništva — biće smenjen i prema zaslugi kažnjen.« (Iz naredbe br. 2 komande 2. bataljona NOP odreda Korduna u Baniji od 4. XI 1941 — Zbornik NOR, t. V, knj. 2, dok. 4).

i da se njihove žrtve kompenziraju krupnim borbenim uspesima. Starešine i borci su vaspitavani da njihov zadatak nije da uludo ginu, već da je »naš cilj uništiti neprijatelja na takav način da sačuvamo svoje borbene jedinice, da sačuvamo kadrove«.⁸

Primivši podatke o preteranim gubicima u ljudstvu udarnih i proleterskih brigada na teritoriji Bosanske krajine i Hrvatske krajem 1942. godine, Vrhovni štab NOV i POJ je izdao specijalnu naredbu jedinicama 1. bosanskog i 1. hrvatskog korpusa, glavnim štabovima Hrvatske i Slovenije i divizijama svoje Operativne grupe⁹, kojom ih upozorava na teške posledice koje preterani gubici prouzrokuju u vojsci i u narodu, i na odgovornost rukovodećeg kadra pred Partijom i narodom za takve gubitke. U analizi te pojave VŠ je našao da su propusti komandovanja i neobučenost trupa glavni njeni uzroci. U Naredbi je zato naglašeno da je osnovno pravilo za svakog starešinu da dobijene zadatke izvršava u potpunosti i sa najmanje žrtava.

Preterani gubici rukovodećeg kadra proisticali su i otuda što je u nekim jedinicama bilo pojava da borci »hoće da vide na čelu u borbi štabove bataljona i komande četa, te se ovi vrlo često ranjavaju i ginu«.¹⁰ Partijske organizacije su razvijale ova štetna shvatanja, ističući ulogu i odgovornost starešine za rukovođenje celom jedinicom u borbi, a borcima je razjašnjavano da je u njihovom interesu da neprijatelj ne izbaci starešinu iz stroja.

III

U principima kadrovske politike bili su sadržani osnovni idejno-politički stavovi KPJ o izboru, izgradnji i razmeštaju rukovodećeg kadra. Ali, to nije bilo dovoljno. Bilo je nužno pronaći i odrediti opšte *kriterijume* (merila) za ocenjivanje vrednosti ljudi. Pravilno uzdizanje i raspored kadrova zavisili su od toga kako se vrednuju sposobnosti ljudi. Da bi rukovodeće dužnosti dobili oni koji to zaslužuju, ljudi su se morali objektivno vrednovati. To je bio preduslov da rukovodeće funkcije zauzimaju najkvalitetniji kadrovi, odnosno da se vođenje kadrovske politike što više objektivizira.

U rešavanju ovog pitanja KPJ je odbacila profesionalni sistem klasičnih vrednosti i uspostavila novi — revolucionarni, koji je postao srž profila celokupnog rukovodećeg kadra u vojsci. Njegova su-

⁸ Iz naređenja Vrhovnog štaba Glavnom štabu za Crnu Goru i Boku od 30. I 1942. godine (Zbornik NOR t. II, knj. 2, dok. 138).

⁹ Zbornik NOR, t. II, knj. 7, dok. 93.

¹⁰ Zbornik NOR, t. IX, knj. 2, dok. 71.

ština izražavala se u tome da starešine nisu uski profesionalci već narodni borci i revolucionari, integralne ličnosti u kojima se u vršenju revolucionarnog čina objedinjuju moralno-politička svojstva sa stručnim sposobnostima. Oslobođilačkoj i revolucionarnoj vojsci bilo je iznad svega potrebno da na čelo jedinica stoje ljudi novog kova, koji će moći da pokrenu i mobilišu masu u borbu. Isto tako, bile su joj potrebne starešine sposobne i umešne da svakodnevno pobeđuju neprijatelja. Upravo na osnovu ovih suštinskih potreba postavljene su za ceo starešinski kadar (vojni i partijsko-politički) osnovni kriterijumi, koji su u svojoj ukupnosti sačinjavali moralno-politički i stručni lik starešine revolucionarnih oružanih snaga. Svi su oni proizlazili iz vrednovanja učešća i rezultata koje je rukovodeći kadar postizao u borbi. Istovremeno, ustaljeni kriterijumi kadrovske politike predstavljali su zahtev za određenim kvalitetima, neophodnim za obavljanje rukovodećih dužnosti.

Postojanje ustaljenih kriterijuma za merenje vrednosti ljudi omogućavalo je jedinstvenost i visok stepen objektivnosti kadrovske politike. Kriterijumi su, takođe, bili putokaz rukovodećem kadru za sticanje svojstava sa kojima su mogli uspešno da obavljaju svoje dužnosti. Jednom rečju, kadrovski kriterijumi su imali krupan značaj za izbor, vaspitanje, uzdizanje i razmeštaj kadrova — da pravi ljudi dođu na pravo mesto. Oni su bili veoma oštri, jer su to zahtevali zadaci i obaveze oružanih snaga.

Vernost narodu. Polazeći od doktrine svenarodnog rata i Marksovog principa da »ljudi prave svoju istoriju«, KPJ je u prvi plan postavila kvalitet sopstvene vojne sile koji se zasnivao na visokoj idejno-političkoj svesti i opredeljenosti celokupnog ljudstva. Izgraditi idejno ubeđene, odvažne i istrajne borce bilo je moguće ako starešine budu ljudi nepokolebljivo odani, svesni da ništa nema veće od borbe za narodne interese, koji u revolucionarnoj borbi vide i nalaze smisao života. Osnova te spoznaje bila je komunistička ideologija. Idejno-politička svest je razjašnjavala zamršeno klupko društvenih zbivanja i ulogu revolucionarnih snaga, osvetljavala je obaveze i dužnosti starešina prema narodu i armiji, i snažila ih je u njihovoj revolucionarnoj veri. Formiranjem komunističke svesti starešine su saznavale revolucionarne ideale i napajale se odlučnošću i istrajnošću da ih ostvare.

U vojsci, u kojoj se smatralo da rukovodeća dužnost nije profesija već služba narodu, vernost narodu i ciljevima njegove borbe, bila je osnovno merilo za odabiranje i izdizanje rukovodećeg kadra. Starešine su vaspitavane da budu verni sinovi naroda, ljudi koji sve

lične interese i težnje podvrgavaju interesima revolucije, kojima su interesi naroda i Partije draži od života.

Na rukovodeće dužnosti u vojsci nisu mogli doći ljudi koji su bili u sukobu sa političkom linijom KPJ.

Moralni lik. Programski ciljevi ratujućih strana na jugoslovenskom ratištu duboko su zasjecali i u moralnu oblast. Na jednoj strani su se u redovima narodne borbe svrstali borci za moralne (humane) vrednosti, a na drugoj strani nosioci nemoralna fašističke ideologije i eksploatatorskih klasa bivše Jugoslavije. Moral narodne vojske je uveliko zavisio od moralne snage starešina, od njihovog moralnog lika i požrtvovanja u borbi, od njihove sposobnosti da snagom moralnog autoriteta mobilišu i pokrenu ljude u borbu.

Revolucionarni moralni lik bio je jedno od glavnih svojstava rukovodećeg kadra u narodnoj vojsci. On je iznicao iz progresivnosti ciljeva borbe, iz suštine društvenog bića pokreta i karaktera oružanih snaga. Starešinski poziv nije bio, kao u buržoaskoj armiji, činovnički vezan za interese ugnjetачke klase, već je bio u funkciji služenja narodu i njegovim interesima. Vojnička služba nije bila društvena privilegija, već dobrovoljno preuzeta obaveza da se aktivno učestvuje u narodnoj borbi. Vojnička dužnost izvršavana je u pokretu koji je imao svoj revolucionarni moralni kodeks, najviše zasnovan na moralnim normama KPJ. Na njemu se zasnivao i izgrađivao moralni lik rukovodioca u narodnoj vojsci. Pre svega, morao je da bude svetao i čist kao i ideali pokreta kojem je pridodat, da ga krasi skromnost, moralna čistoća i visok stepen moralne odgovornosti— zasnovani na spremnosti da se za stvar naroda i klase bore kao za sopstvenu. Takve moralne osobine bile su uzor za sve starešine. Oni koji su ih narušavali, nisu imali izgleda da napreduju u starešinskom pozivu.

Snaga moralnog lika starešina posebno je izvirala iz njihove povezanosti sa vojničkim masama, a zasnivala se ne samo na potpunom jedinstvu ciljeva borbe već i na svakodnevnoj brizi starešina za svoje borce. U narodnoj vojsci, u kojoj je borac-ratnik bio najveća dragocenost, briga za ljude bila je sastavni i neodvojivi deo moralnog lika i autoriteta starešine. Ne samo funkcionalna već i moralna dužnost starešina bila je da brinu o borcima kao o svojim najbližima. Za njihov moralni lik i autoritet isto tako je bilo značajno da se sa svom brižljivošću odnose prema narodu i njegovoj imovini.

Najstroži zahtevi u čistoći moralnog lika postavljani su partijsko-političkom kadru. On je morao u tom pogledu da daje primer svima.

Hrabrost. U ratu su mogle pobeđivati vojne jedinice koje su posedovale dovoljno hrabrosti. Stepenom hrabrosti u najvećoj meri bila je uslovljena aktivnost i uspeh svake jedinice u borbi. Odvažnih jedinica nije moglo biti bez hrabrih starešina. Stoga je hrabrost smatrana jednim od najglavnijih svojstava i vrlina starešina na svim stepenima. Ona im je omogućavala da uspešno izvrše svoju ulogu i zadatke. Starešini se u ratu moglo »progledati kroz prste« zbog ovog ili onog nedostatka, ali mu se nije moglo oprostiti pomanjkanje hrabrosti. Jedinice kojima su komandovale nedovoljno hrabre starešine nisu mogle postići značajnije rezultate u borbi.

Glavni koreni hrabrosti starešina su bili: ljubav prema narodu i odanost ciljevima borbe; svest o starešinskoj dužnosti i uverenost u sopstvene snage.

Veština ratovanja. Neprijatelj se u NOR mogao pobediti ako se pronađu i primene načini i oblici ratovanja efikasniji od protivnikovih. Ostvarenje tog zadatka u najvećoj meri je padalo na starešinski kadar. Za starešine je veština ratovanja bila osnovni i nezamenljiv elemenat ispunjenja njihove funkcije. Oni su rezultatima u borbi iskazivali svoj doprinos narodnoj borbi i dokazivali svoje vojničke sposobnosti.

Budući da je sudbina oružane borbe najvećim delom zavisila od toga koliko su strategija i taktika opštenarodnog rata ofanzivne, među starešinskim kadrom je gajen duh ofanzivnosti i udarnosti. Starešine su vaspitavane da se ciljevi borbe mogu postići upornom aktivnošću, životvornim duhom i smelošću u izboru i primeni efikasnih oblika i načina borbenih dejstava. Pasivnost u vođenju borbe vodila je porazu.

Da bi se starešine osposobile u veštini ratovanja, od početka ustanka u svim jedinicama je rukovodeći sastav organizovao izučavanje borbene prakse. Uvedena je praksa da se na posebnim sastancima komandi sa nižim rukovodiocima izučavaju protivnikova i sopstvena taktika.

Brojnim jačanjem i organizacijskim učvršćenjem oružanih snaga, i stvaranjem stabilnih slobodnih teritorija, kadrovi su osposobljavani u vojnim školama i na kursevima. Od 1942. do 1945. u oružanim snagama je bilo 36 škola i 233 razna kursa, koje su završila 28.034 slušaoca.¹¹

Starešine su vaspitavane i navikavane da se uče i na iskustvu boračkih masa, i da rukovode osloncem na stvaralaštvo ljudi na čijem su čelu stajali. To je bio izraz vere KPJ u snagu masa.

¹¹ J. B. Tito, *Vojna djela*, knj. 2, str. 271, VIZ, Beograd 1961.

Inicijativa. Karakter rata i složeni uslovi oružane borbe u NOR isticali su u prvi plan značaj aktivnog i preduzimljivog učešća u borbi celokupnog ljudstva. Da bi oslobodilačka vojska zadobila i održala strategijsku i taktičku inicijativu, bilo je neophodno da sve vojne jedinice budu osposobljene da aktivno i samostalno dejstvuju. Stoga je inicijativa starešina postala nužna potreba u rešavanju svakodnevnih vojnih i političkih zadataka. Partija je to podsticala i razvijala svim snagama i sredstvima.¹² Krupnije rezultate u borbi mogle su postići jedinice na čijem su čelu stajale starešine spremne i sposobne da samostalno i preduzimljivo dejstvuju u duhu zamisli, direktiva i naređenja pretpostavljenih — i van toga kad situacija to nalaže — preduzimajući mere i radnje koje najbolje odgovaraju datoj situaciji, svesno primajući odgovornost za svoje postupke. Starešine sa takvim svojstvima bile su na najvećoj ceni.

Glavni izvori inicijative starešina su bili: visoka politička svest; način komandovanja koji je dopuštao dovoljno samostalnosti nižim starešinama; i čvrsta uzajamna veza i poverenje nižih i viših starešina.

Kritičnost i samokritičnost. Efikasnost u rukovođenju vojnih jedinica neposredno je zavisila od stepena kritičke svesti rukovodećeg kadra: da se ne zadovolji onim što je postignuto, da učinjene greške na vreme otkriva i da ih što pre otklanja. Polazeći od toga da je kritika imanentno svojstvo svake revolucije, KPJ je podsticala i razvijala stalan kritički odnos starešine prema stvarnosti, i revolucionarnu nepomirljivost prema sopstvenim nedostacima i greškama, koja je morala biti isto toliko odlučna kao i borba protiv neprijatelja. Starešine su vaspitavane da u kritici polaze sa principijelne osnove, procenjujući događaje i delatnost svoje jedinice sa stanovišta interesa narodne borbe i Partije. Uporedo sa kritikom gajena je i samokritika, sa težnjom da starešinski kadar formira čvrste navike u objektivnom samoprocenjivanju vlastitih postupaka i da se prevaspitavaju unutrašnjom snagom. Samokritika je izgrađivana i vrednovana prvenstveno sa stanovišta u kojoj se meri ličnost i dela starešina poistovećuju sa interesima Partije, u kojoj se meri lični interesi predređuju opštim.

¹² Značaj inicijative za NOV i POJ verno je izrazio Boris Kidrič, jedan od glavnih organizatora ustanka u Sloveniji, kad je pisao: »...njene (partizanske vojske — MS) početne uspehe, njeno rastenje iz partizanskih grupa u regularnu armiju, sve njene pobeđe nad deset i sto puta jačim neprijateljem ne bismo mogli ni zamisliti da nije bilo inicijative njenih boraca, njenih komandanata i oficira, njenih političkih radnika«. (Boris Kidrič, *Sabrana dela*, članci i rasprave 1944—1946, »Kultura«, knj. II, str. 226, Beograd 1959).

Starešine sa razvijenim smislom za kritiku i samokritiku uspešnije su obavljale svoje dužnosti i brže su se razvijale. Moralni lik im je bio svetliji i postojaniji. Zrelije su procenjivale sopstvenu delatnost i aktivnost svoje jedinice, odgovornost im je bila na visokom nivou, i postizale su krupnije rezultate. Uspostavljale su čvršće veze sa boračkim masama. Imale su smisla za kolektivan rad i uspešnije su razvijale kolektivni duh, uspešnije se borile protiv neskromnosti i nezdravih ambicija. Rečju, kritičnost i samokritičnost su bile značajno svojstvo i oblik političkog i vojničkog delovanja starešina, moćno sredstvo jačanja osećanja dužnosti i povećanja odgovornosti.

Na osnovu opštih kriterijuma, zajedničkih za sve rukovodeće dužnosti u oružanim snagama, razrađivani su posebni kriterijumi za pojedinu vrstu delatnosti; iznicali su iz karaktera službe (organa) i zahteva njihovih radnih mesta.

IV

Partijska organizacija u oružanim snagama bila je najodgovornija za vođenje kadrovske politike. Neposredna rukovodeća uloga u oružanim snagama omogućavala je partijskoj organizaciji da izvrši svestran uticaj na izgradnju kadra, u duhu principa i kriterijuma o kojima je bilo reči. Bila je osnovna idejno-politička snaga i najznačajnija škola izgradnje vojnih i političkih kadrova, i neposredno je uticala na vođenje kadrovske politike. Jedino je ona bila u stanju da otkrije i temeljito upozna potencijalne mogućnosti kadrova, da uspešno oslobodi stvaralačke sposobnosti boračkih masa i da od »nepoznatih« ljudi iz redova radnika i seljaka stvori i uzdigne sposobne vojne i političke rukovodioce. Cela kadrovska politika počivala je na sistematskom političkom i vojnom izgrađivanju komunisti i na vaspitnom radu partijske organizacije, koja je polazila od toga da je »zadatak politike kadrova da od naših boraca — od ustanka seljaka i radnika — stvori članove Partije, stvori rukovodioce u ovoj borbi«. ¹³ Pri tome, partijska organizacija je trebalo da obezbedi pun sklad između principa i prakse kadrovske politike.

Ovakvu ulogu u kadrovskoj politici partijska organizacija je mogla da odigra pod uslovom da je brojna u svim jedinicama i ustanovama. Bez povećavanja sopstvenih redova — u vreme kad su komunisti u vojsci inače masovno ginuli — nije bilo moguće aktivirati i politički uzdići najkvalitetniji deo boračke mase. Za ostvarenje tog zadatka trebalo je, međutim, likvidariti sektaštvo u prijemu novog članstva, koje je na početku ustanka bilo snažno prisutno u celoj

¹³ Iz referata partijskog rukovodioca 3. krajiške brigade na prvoj partijskoj brigadnoj konferenciji (Zbornik NOR, t. IX, knj. 4, dok. 20).

KPJ. Stoga je CK KPJ poveo odlučnu i organizovanu borbu za omasovljenje partijskih organizacija. Generalni sekretar KPJ, drug Tito, u članku »Narodnooslobodilačka borba i organizaciono pitanje naše Partije«¹⁴ ukazao je na svu štetnost sektaštva u prijemu novih članova, istakao povezanost ovog pitanja sa sudbinom NOR i ukazao na neposredne zadatke partijskih organizacija i rukovodstava u rešavanju ovog problema. Sledeći te direktive, partijska organizacija u oružanim snagama je uspešno delovala na omasovljenju sopstvenih redova. Tokom rata, i pored svakodnevnih gubitaka, snažno je rasla brojnost komunista u vojsci. U 1943. godini članovi Partije i kandidati činili su 20—30% celokupnog ljudstva u brigadama, a zajedno sa članovima SKOJ 45—50%. U proleterskim brigadama taj procenat je bio još veći: članova Partije i kandidata bilo je oko 35%, a sa članovima SKOJ 50—70%.¹⁵ Jugoslovenska armija izašla je iz NOR sa oko 70.000 članova Partije i oko 85.000 članova SKOJ.¹⁶ Brojnost komunista bila je preduslov da se iz njihovih redova masovno stvaraju i uzdižu sposobni vojni i politički rukovodioci. S obzirom na značaj starešinske funkcije, tokom čitavog rata vođena je posebna briga da svaki starešina bude (postane) član Partije. U svim jedinicama je vođen odlučan kurs da se na rukovodeća mesta u oružanim snagama postavljaju komunisti jer su oni po svojim kvalitetima, proverenim u praksi, ispunjavali sve zahteve koje je kadrovska politika postavljala pred starešinski kadar. No, budno se vodilo računa o tome da članstvo u Partiji ne bude nikome sredstvo i paravan za ostvarenje privilegija i ličnih ambicija.

Partijske organizacije su imale jedinstven idejno-politički princip u izgradnji kadrova, koji je izvirao iz uverenja da revolucionarni karakter borbe i široka društvena osnova NOP omogućavaju da se ubrza sazrevanje svesti ljudi, da se oslobodi stvaralačka energija boraca, i da se mlađi kadrovi uzdignu na rukovodeće dužnosti. Međutim, na početku ustanka bilo je u tom pogledu dvoumljenja i u praksi iskrivljavanja osnovnih zamisli rukovodstva ustanka. Generalni sekretar KPJ upozoravao je komuniste početkom 1942: »Naši rukovodeći drugovi stalno jadikuju da nema ljudi. Oni obično vide samo nekolicinu najaktivnijih, koji se obično preopterećuju raznim funkcijama, a ne vide sve one mnogobrojne nove snage koje svakodnevno dolaze u Partiju, ili bi trebalo da dođu, jer su već prekaljene u svakodnevnim borbama, a naročito u ovoj današnjoj oružanoj bor-

¹⁴ »Proleter« br. 14—15, 1942.

¹⁵ Zbornik NOR, t. IX, knj. 1—4 (izračunato iz pojedinačnih podataka).

¹⁶ Rukopis za monografiju o partijsko-političkom radu u poslijeratnom razvoju JNA, I period (Uprava za MPV DSNO).

bi, u kojoj pokazuju visoku klasnu svijest, disciplinu i odanost stvari radničke klase i svoga naroda«. ¹⁷ Ovi stavovi i impulsi bili su pokaz svim partijskim organizacijama u vojsci da sistematskim i strpljivim idejnim i praktičnim radom osposobljavaju svoje članstvo za mnogobrojne rukovodeće dužnosti koje su ih očekivale.

Izgradnja ideološke svesti komunista bila je odlučujuća u celokupnoj politici stvaranja novih kadrova. Formiranje komunističke svesti imalo je dvostruki značaj: da se saznaju revolucionarni ideali i da se oni usvoje u svakodnevnom ponašanju ljudi. U suštini, komuniste je trebalo intenzivno vaspitavati u duhu ideologije i politike KPJ, da saznaju svoje klasne interese i da se istrajno bore za ciljeve revolucije. Polazeći od toga, u partijskoj organizaciji oružanih snaga organizovan je rad na sistematskom teorijskom i idejnom obrazovanju svih komunista, koji je počeo intenzivnije da teče od početka 1942. godine. Odvijao se u prvom redu u osnovnim partijskim organizacijama, da bi se u drugoj polovini 1942. godine podigao na veći stepen uvođenjem po odluci CK KPJ kraćih partijskih kurseva u brigadama (kasnije i divizijama) i pri oblasnim i nacionalnim partijskim rukovodstvima. Težište ideološkog obrazovanja na svim nivoima nije bilo na školskom učenju, već na povezivanju idejne izgradnje sa političkim i vojnim zadacima jedinica — pridajući mnogo veći značaj revolucionarnom iskustvu nego li knjiškom znanju. Na taj način su se kadrovi najbrže i uzdizali.

U celokupnoj praktičnoj delatnosti komunisti su vaspitavani da pre svega moraju biti dobri vojnici. Bez toga vojne jedinice nisu mogle biti dovoljno efikasne. Zato su partijska rukovodstva ukazivala članovima Partije u vojsci da je »danas doba kad svaki komunist mora postati dobar vojnik, dobar vojni rukovodilac«. ¹⁸ Partijske organizacije su neposredno angažovane na svim vojnim zadacima. Zato su na sastancima osnovnih organizacija i partijskih rukovodstava redovno analizirane protekle borbe i akcije. Pri tome je trebalo preovladati slabost da se analize vrše formalistički i izboriti se da se na sastancima dublje razmatra sopstvena i protivnikova taktika, posebno da se kritikuju propusti u rukovođenju borbom. Partijska organizacija je vodila borbu protiv rutinerstva i lenosti duha u svim vojnim poslovima, i istrajno je nastojala da lična izgradnja komunista bude njihov prvorazredni dug prema Partiji i narodu.

Vaspitna politika partijske organizacije u jedinicama polazila je od toga da svaki borac zaslužuje punu pažnju i svestranu brigu, i da

¹⁷ Navedeni članak.

¹⁸ Iz Uputstva CK Slovenije od avgusta 1941. godine (Zbornik NOR, t. IX, knj. 1, dok. 5).

u izgradnji kadra treba početi od najšire osnove: da se ne samo u Partiji već i izvan nje traže sposobni ljudi koji mogu postati rukovodioci. To su postizale one partijske organizacije koje su svakodnevno poklanjale pažnju radu sa ljudima, i kada su osnovne organizacije i partijska rukovodstva na svojim sastancima češće i svestranije proučavali i upozoravali ljude. Pored toga, partijske organizacije su davale inicijativu za aktiviranje štabova na izgradnji kadra.

Izvanredan značaj za uzdizanje starešinskog kadra odigrala je sloboda kritike starešina od strane boraca u partijskim organizacijama. Vođstvo KPJ je stalo na stanovište da se ne treba plašiti za autoritet starešina ako se komunistima da pravo i mogućnost da kritikuju na partijskim sastancima njihov rad, propuste i greške. Ono je u tome videlo podsticaj boračkom sastavu da aktivnošću doprinose izgradnji borbene moći vojske, videlo je moćno sredstvo jačanja poverenja boraca u starešine i značajnu pomoć komunista starešinama. Oštra i smela kritika starešina uzdizala je i snažila njihovu ličnu odgovornost. Na drugoj strani, aktivno učešće svih komunista u analizi načina rukovođenja borbom doprinosilo je bržem vojnostručnom osposobljavanju i starešina i boraca.

Partijska organizacija je obavljala i znatan deo tzv. operativnih poslova u vođenju kadrovske politike. Osnovne organizacije su svojim ocenama o ljudima vršile neposredan uticaj na uzdizanje nižih starešina, a njihovi sekretari su vodili evidenciju o kadrovima u bazičnim jedinicama da bi se kadrovski potencijali najracionalnije iskoristio. O bataljonskim i višim rukovodiocima davali su ocene i mišljenja brigadni partijski rukovodioci i divizijski komiteti. Politički komesari su u komandama rukovodili kadrovskom politikom. Ovakav celovit sistem partijskog uticaja obezbeđivao je od prvog dana jedinstvenost, visok stepen objektivnosti u vođenju politike kadrova. U tome je veliki značaj imalo Uputstvo CK KPJ o vođenju kadrovske politike od 25. septembra 1942. godine.¹⁹ U njemu su razrađena osnovna pitanja izbora i razmeštaja kadra, a za kadrovike su određeni partijski sekretari.

U poslednjoj godini NOR, od štabova brigade naviše, uspostavljeni su u komandama personalni organi kojima su rukovodili politički komesari. Ovi organi su preuzeli operativne poslove kadrovske politike. Njihova je osnovna dužnost bila da omoguće komandama planско, sistematsko i redovno ostvarivanje zadataka kadrovske politike. Tako su oni znatno doprineli sistematičnijem radu i unapređenju metoda u rešavanju kadrovskih pitanja.

¹⁹ Zbornik, t. IX, knj. 2, dok. 16.